

Prof. zw. dr hab. Stanisław Flejterski

Uniwersytet Szczeciński
www.flejterski.pl

Recenzja

Recenzowana praca *ex definitione* zasługuje na miano poważnego przedsięwzięcia edytorskiego. Współredaktorem pracy i, jak można przypuszczać, jej głównym konstruktorem jest jeden z najwybitniejszych polskich uczonych, znany i uznany w świecie profesor ekonomii, o niekwestionowanych kompetencjach naukowych i niezwykle bogatym dorobku, m.in. w dziedzinie globalizacji, transformacji, rozwoju gospodarczego oraz polityki społeczno-gospodarczej. Prof. Grzegorz W. Kołodko – odznaczający się od dawna suwerennością intelektualną, raczej solista niż chórzysta – zaprezentował nowe myśli i podejścia do problematyki posocjalistycznej transformacji gospodarczej, zarówno w przedmowie (napisanej wspólnie z dr. Jackiem Tomkiewiczem), jak i w tekście swego autorstwa.

Zamysł pracy zbiorowej jest czytelny i oryginalny: chodziło w gruncie rzeczy o pionierską próbę zaprezentowania osiągnięć, problemów i perspektyw transformacji. Jest to bez wątpienia pierwsza taka publikacja w polskim piśmiennictwie naukowym (warto przy okazji nadmienić, że w roku 2009 ukazała się inna interesująca praca, mianowicie książka prof. Tadeusza Kowalika „www.polskatransformacja.pl”). Praca adresowana jest głównie do środowiska akademickiego (studenci, ponadto doktoranci i pracownicy naukowci), ale też do praktyków, w tym zapewne polityków. Krąg potencjalnych czytelników jest zatem dość znaczny.

Recenzowana praca odznacza się ponadprzeciętnymi walorami merytorycznymi i metodycznymi. Problemy transformacji, podobnie jak problemy globalizacji oraz rozwoju gospodarczego należą do fundamentalnych kwestii analizowanych we współczesnym piśmiennictwie ekonomicznym. Z tego punktu widzenia recenzowaną pracę uznać należy za udaną próbę syntezy tego, co najważniejsze i najbardziej aktualne w zakresie tej problematyki. Trzeba odnotować, że Redaktorom i Autorom przyszło zmierzyć się z przedsięwzięciem o wysokim poziomie złożoności.

Praca odznacza się takimi walorami jak: inteligentna kompozycja, solidność podejścia do opisu i analizy, umiejętne połączenie elementów teoretycznych z empirią. Opublikowanie tej pracy bez wątpienia sprzyja poszerzeniu i pogłębieniu nowoczesnej wiedzy na temat rozmaitych aspektów rozwoju gospodarczego i polityki społeczno-gospodarczej, z akcentem na problematykę transformacji.

Problematyka recenzowanej pracy jest bez wątpienia aktualna, ważna, a przy tym interesująca zarówno z teoretycznego, jak i praktycznego punktu widzenia. Autorzy próbują przeanalizować z różnych punktów widzenia problematykę genezy, przebiegu, efektów i kosztów transformacji, czyli kwestię fundamentalną dla rozwoju Polski i innych krajów posocjalistycznych.

Autorzy na ogół łączą rozważania teoretyczne z analizą empiryczną, wywody o charakterze akademickim i metodycznym ze spostrzeżeniami o wymiarze praktyczno-aplikacyjnym. Poszczególne teksty poprawnie łączą w sobie elementy opisu i diagnozy lub też w innym uję-

ciu: opisu i objaśniania. Ich Autorzy nie unikają też sformułowań o znaczeniu normatywnym i stosowanym, typu: jak być powinno?, jak prawdopodobnie będzie?, co czynić, aby było tak, jak być powinno, a nawet czy mogło być inaczej?

Fundamentalną cechą i zaletą recenzowanej pracy jest to, że mieści się ona w nurcie tzw. międzynarodowych studiów porównawczych, które z definicji są atrakcyjne z poznawczego punktu widzenia, ale też odznaczają się ponadprzeciętnym stopniem trudności. Pomyśłodawcy pracy i zaproszeni Autorzy podjęli się ambitnego wyzwania, chcąc dokonać pionierskiej w polskim piśmiennictwie, całościowej próby przeglądu i oceny doświadczeń transformacyjnych z perspektywy 20-lecia 1989–2009.

Autor niniejszej recenzji, po przestudiowaniu blisko 400 stronicowej monografii uznał, że praktycznie nie sposób oddać całego bogactwa treści w niej zawartej, nie wchodzi też w rachubę omówienie jednych tekstów, a pominięcie innych. W tej sytuacji wchodzi więc w pierwszej kolejności w rachubę zaprezentowanie pełnej listy tytułów prac zamieszczonych w recenzowanym tomie. Lista ta jest, jak się wydaje, dobrą ilustracją współczesnych kierunków zainteresowań poszczególnych polskich i zagranicznych uczonych, starszej i młodej generacji, reprezentujących różne podejścia do problematyki transformacji.

Autorami poszczególnych tekstów są: Grzegorz W. Kołodko, Jacek Tomkiewicz, *Wielka transformacja*; Monika Bąk, *Uwarunkowania transformacji gospodarczej w krajach Europy Środkowej i Wschodniej*; Mario D. Nuti, *Alternatywny scenariusz posocjalistycznej transformacji w Rosji*; Witold M. Orłowski, *Wielka transformacja 1989–2029. Czy*

rzeczy mogły przebiegać inaczej?; Grzegorz W. Kołodko, *Wielka transformacja 1989–2029: Czy mogło być lepiej, czy lepiej będzie?*; Andrzej K. Koźmiński, *Transformacja: pytania bez odpowiedzi*; Laszlo Csaba, *Przyszłość transformacji*; Jens Hölscher, *20 lat transformacji gospodarczej – sukcesy i porażki*; Marcin Piątkowski, *Czy nadchodzi nowy, Złoty Wiek Nowej Europy?*; Rusłan Grinberg, *Dwadzieścia lat transformacji w krajach byłego Związku Radzieckiego i jej rezultaty*; Wang Xiaolu, Fan Gang, *Transformacja ekonomiczna w Chinach: przeszłość, teraźniejszość, przyszłość*; Władimir Popow, *Transformacja w Rosji i Chinach. Analiza porównawcza w szerszej perspektywie*; Bogusław Fiedor, *Mikroekonomia transformacji ustrojowej*; Ruta Aidis, Saul Estrin, Tomasz Mickiewicz, *Przedsiębiorczość w gospodarkach transformacji. Rola instytucji*; Adam Noga, *W kierunku teorii kosztów transformacji*; Justyna Przychodzeń, *Prośrodowiskowa ewolucja polskiego przemysłu w procesie transformacji systemu politycznego i prawnego*; Jacek Tomkiewicz, *Spójność społeczna – wyzwanie dla gospodarek posocjalistycznych*; Ryszard Michalski, *W stronę Nowego Bretton Woods*.

Wymienieni Autorzy zajęli się w swoich tekstach kwestiami mającymi istotne znaczenie dla współczesnej ekonomii i polityki społeczno-gospodarczej. Wszystkie opracowania mają wartość poznawczą i spełniają stosowne standardy naukowe. W tomie zamieszczone są zarówno obszernie studia, jak i prace o charakterze przyczynków. Wszystkie prace są dobrze „zakotwiczone” w dotychczasowym piśmiennictwie dotyczącym analizowanej problematyki. Autorzy wielokrotnie wykazują się samodzielnością sądów, prezentując własne interesujące podejścia i ujęcia (dotyczy to zarówno Autorów polskich, jak i zagranicznych reprezentujących ośrodki naukowe z Chin, Kanady, Rosji, Węgier, Wielkiej Brytanii i Włoch).

Na tle lektury recenzowanej pracy można stwierdzić z przekonaniem, że stanowi ona ważną próbę przeanalizowania istotnego, pasjonującego problemu naukowego. Nieprzypadkowo Redaktorzy pracy przedmową do niej zatytułowali *Wielka Transformacja*, twierdząc że „nigdy tak wiele tak szybko nie zmieniało się dla tak wielu”. Posocjalistyczna transformacja do gospodarki rynkowej była nie tylko przedsięwzięciem ekonomicznym, lecz także kulturowym i politycznym. Ambicją Autorów było nie tylko teoretyczne uogólnienie dotychczasowych doświadczeń, lecz również sięgnięcie w przyszłość, transformacja bowiem jeszcze się nie zakończyła. Prof. M.D. Nuti po zaprezentowaniu alternatywnego scenariusza posocjalistycznej transformacji w Rosji stwierdził, że przyszłość powinniśmy zostawić futurologom. Przypomniał też treść londyńskiego graffiti z 1991 roku: „Przyszłość nie jest już taka jak kiedyś”.

Prof. G.W. Kołodko zauważył jednak w swoim artykule, że dokonywanie przy określonych intelektualnych i formalnych rygorach hipotetycznych rozważań na temat przyszłości jest nie tylko fascynujące, lecz także może być wielce twórcze i płodne: kto nie spekuluje, ten nie przewiduje, a bez przewidywania nie sposób współkształtować przyszłości. Ocena dotychczasowego przebiegu procesu transformacji nadal pozostaje kontrowersyjna, i tak będzie jeszcze przez wiele pokoleń, jeśli nie zawsze. Nigdy nie będziemy znali zadowolającej odpowiedzi na pytanie z rodzaju alternatywnej historii – co by było, gdyby?

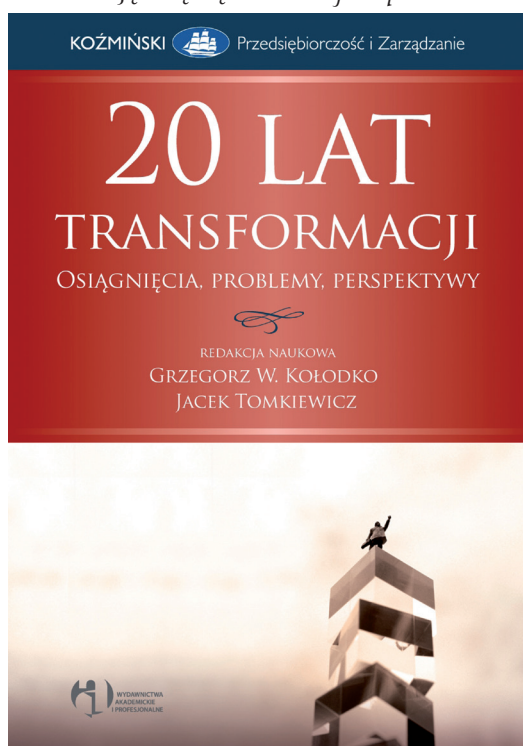
U źródeł wielkich emocji i dyskusji towarzyszących transformacji znajdowały się, co akcentuje prof. W.M. Orłowski, co najmniej

trzy powody: chodziło o fenomen o charakterze historycznym i unikalnym, z sukcesami i porażkami transformacji gospodarczej wiązały się zmiany polityczne o rzadko spotykanej w historii randze, ponadto z ekonomicznego punktu widzenia transformacja była procesem niesłychanie trudnym, który szybko okazał się dramatycznie bardziej złożony, bolesny i ryzykowny, niż początkowo oczekiwano. Według W.M. Orłowskiego w przypadku Polski można sformułować kilka alternatywnych scenariuszy rozwoju ówczesnej sytuacji: scenariusz wczesnego startu, scenariusz chudego gulaszu, scenariusz czarnej teczki, scenariusz chorego człowieka. Prezentacja tych scenariuszy, wraz z ich konsekwencjami ekonomicznymi, zasługuje bez wątpienia na miano jednego z wielu zawartych w recenzowanej pracy fragmentów, stanowiących o jej oryginalności i wartości dla potencjalnych Czytelników.

Do takich fragmentów, w subiektywnej opinii recenzenta, należą – poza tekstami dotyczącymi transformacji w Rosji i Chinach – teksty dr. M. Piątkowskiego, prof. B. Fiedora, prof. A. Nogi, prof. R. Michalskiego, *last but not least* pasjonujący tekst prof. A.K. Koźmińskiego, we wstępie – za J. Kornaiem – przywołującego przekorną opinię chińskiego premiera Zhou Enlaia, który na pytanie o znaczenie rewolucji francuskiej, zadane przy okazji jej 200. rocznicy, odpowiedział: „Jeszcze za wcześnie, żeby coś powiedzieć”. Opinię tę prof. Koźmiński odnosi również do próby oceny transformacji w Polsce, także do niekończącej się dyskusji między orędownikami stopniowego podejścia do transformacji (tzw. gradualistami) a zwolennikami radykalnej „terapii szokowej”. Cytowany Autor twierdzi, że 20 lat transformacji pokazuje, że obie strony sporu miały

jednocześnie rację i do pewnego stopnia się myliły. Twierdzi też, że obecna wiedza na temat transformacji nie jest z pewnością pełna.

Recenzowana książka jest bez wątpienia solidnym fundamentem do rozwoju wiedzy dotyczącej transformacji. Z pełnym przekonaniem można ją polecić wszystkim Czytelnikom zainteresowanym przyszłością Polski w zmieniającym się świecie. O wartości książki stanowi i to, że nie daje ona gotowych odpowiedzi na wszystkie pytania i wątpliwości „Czytelnik musi więc sam wyciągnąć wnioski”, jeśli posłużyć się tu sławnym stwierdzeniem brytyjskiej ekonomistki Joan Violet Robinson, która tak właśnie zakończyła ponad pół wieku temu swoją książkę *Akumulacja kapitału*.

Kołodko, W.G., Tomkiewicz, J. (red.) (2009) 20 lat transformacji. Osiągnięcia, problemy, perspektywy. Warszawa: ALK/WAiP, ss. 389.